
R a s p r a v e

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
e-mail: miljenko.odrljin@st.t-com.hr

UDK: 929.522:222.11
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 9/2011.

OPSEG I SADRŽAJ POJMA TOLEDOT U KNJIZI POSTANKA

Miljenko Odrliin, Split

Sažetak

U ovom članku autor polazi od općeprihvaćenog mišljenja kako hebrejski pojam "toledot" služi kao bitni element koji strukturira Knjigu Postanka i dijeli je na deset cjelina. Nakon razjašnjenja značenja pojma "toledot" autor predstavlja opseg i kratak sadržaj svakog pojedinog dijela Knjige koji je tim pojmom obuhvaćen. Potom evidentira kojim se dijelovima Knjige kvantitativno posvećuje najviše teksta, što implicira i biblijsko-teološku važnost likova o kojima se u njima govori.

Konačni rezultat pokazuje da se najviše pažnje posvećuje četvorici biblijskih likova, i to ovim redom: Jakovu, Abrahamu, Adamu i Noi. Ova posljednja dvojica pripadaju biblijskoj prapovijesti i od njih je poteklo čitavo čovječanstvo, a druga dvojica, Jakov i Abraham stoje na počecima povijesti Izraela kao Božjeg izabranog naroda o kojem govori sav ostali dio Biblije Staroga zavjeta.

Ključne riječi: toledot, Knjiga Postanka, stvaranje, rodoslovlje, Jakov, Abraham, Adam, Noa.

UVOD

Pojam *toledot*¹ pojavljuje se u Knjizi Postanka jedanaest puta, i to na ovim mjestima: 2,4; 5,1; 6,9; 10,1; 11,10; 11,27; 25,12; 25,19;

¹ Ova riječ piše se u masoretskom tekstu Knjige Postanka i četiri nijanse koje se transliteriraju na sljedeći način: *tōledōt* (2,4); *tōledōt* (5,1; 6,2, 10,1; 11,10, 11,27, 25,19); *tōledōt* (25,12); *tōledōt* (36,1. 9; 37,2). U ovom radu koristimo uvriježenu pojednostavljenu transliteraciju *toledot*.

36,1; 36,9; 37,2. Budući pak da se u 36,9 riječ *toledot* odnosi na isto što i u 36,1, možemo govoriti o deset mjesta u kojima se ta riječ odnosi na deset različitih cjelina, od kojih se prvih pet nalazi u biblijskoj prapovijesti (Post 1,1 – 11,26), koja počinje stvaranjem neba i zemlje, a drugih pet u biblijskoj povijesti (Post 11,27 – 50,26), koja započinje rođenjem Abrahama. Stoga se može govoriti o podjeli Knjige Postanka na dvije pentade,² u kojima je glavni strukturalni element pojam *toledot* bitni element, koji se proteže kroz čitavu knjigu.³ No iz navedenih redaka isto tako možemo već na prvi pogled uočiti i to kako se taj pojam u Knjizi Postanka ne pojavljuje u ravnomjernim odmacima. Tako primjerice posljednji *toledot* (37,2) obuhvaća čitavih četrnaest poglavlja Knjige, dok onaj u 25,12, gdje se govori o Jišmaelovu potomstvu, obuhvaća samo sedam redaka. U ovom ćemo izlaganju nastojati evidentirati upravo opseg i sadržaj svih deset pojedinih *toledota* u Knjizi Postanka, da bismo na osnovi toga mogli ustanoviti kojemu se od njih pridaje više, a kojemu manje važnosti. Prije toga potrebno je reći nešto i o značenju i upotrebi same riječi *toledot*.

1. ZNAČENJE RIJEČI TOLEDOT

Premda ćemo u ovom tekstu riječ *toledot* redovito upotrebljavati neprevedenu i podložiti je sintaksi hrvatskog jezika kao da se radi o imenici muškog roda u jednini, *toledot* je zapravo glagolska imenica ženskog roda u množini, nastala od hifilskog oblika glagola *yalad* (hif. *holid*) koji u svom najjednostavnijem značenju znači *roditi*. Hebrejsko-hrvatski rječnik R. Amerla za riječ *toledot* navodi ova značenja: “rođenje, porod, pokoljenje, porijeklo, rod, potomak, obitelj, loza, porodično stablo, rodoslovlje, genealogija, povijest, kronologija”.⁴

Deset mjesta na kojima se ta riječ pojavljuje u Knjizi Postanka hrvatski prijevod Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti,⁵ koji se

² Za razdiobu strukture Knjige Postanka na dvije pentade i opširniju analizu svakog pojedinog *toledota* vidi: J. Blenkinsopp, *The Pentateuch. An Introduction to the First Five Books of the Bible*, Doubleday, New York, 1992., 58-133.

³ Usp. J. – L. Ska, *Introduzione alla lettura del Pentateuco*, EDB, Bologna, 2001., 31.

⁴ R. Amerl, *Hebrejsko-hrvatski rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 318-319.

⁵ Koristili smo se izdanjem *Jeruzalemska Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

takoreći upotrebljava kao hrvatski standardni prijevod, prevodi tu jednu te istu riječ na četiri različita načina; "postanak" (2,4); "povijest" (5,1; 6,9; 10,1; 11,27; 25,12; 25,19); "potomci"/"potomstvo" (11,10; 36,1.9); "nasljedstvo" (37,2).

Iz navedenih primjera možemo vidjeti da svi ti različiti prijevodi riječi *toledot* ipak pripadaju istom semantičkom polju označujući nešto što se iz nekoga ili nečega rodilo ili nastalo. U tom smislu pojam *toledot* se u Knjizi Postanka ponekad odnosi na popis nećijih potomaka, to jest rodoslovlje, ponekad na događaje vezane uz neke od tih potomaka, a nekad se radi o kombinaciji i jednog i drugog. Kako je to raspoređeno, vidjet ćemo u pojedinačnom prikazu svakog od deset *toledota*, koje navodimo redom pojavljivanja u Knjizi Postanka.

2. TOLEDOT NEBA I ZEMLJE (1,1 – 2,4A – 4,26)

Riječ *toledot* pojavljuje se prvi put u Post 2,4a, koji u hrvatskom prijevodu⁶ glasi: "To je postanak (*toledot*) neba i zemlje, tako su stvarani" (2,4a). To prvo pojavljivanje pojma *toledot* povezano je i s prvom poteškoćom za njegovu interpretaciju. Naime, dok je u ostalih devet slučajeva potpuno jasno da se *toledot* odnosi na ono što slijedi, to jest da rečenica "*ovo je toledot...*" ima funkciju uvoda, to u 2,4a nije potpuno jasno. Taj problem proizlazi već iz same činjenice što se prvo pojavljivanje pojma *toledot* ne nalazi u Post 1,1 nego tek u 2,4a. Pri tome pokazna zamjenica *ēlleh* koja se pojavljuje i u svim ostalim slučajevima osim u 5,1, ništa ne pomaže, jer hebrejske pokazne zamjenice ne poznaju razliku između bližeg i daljeg objekta⁷ te se na hrvatski može prevesti i sa zamjenicom "to", odnoseći se na prethodni tekst, jednako kao i sa zamjenicom "ovo", odnoseći se na ono što slijedi. Stoga postoje tri glavne interpretacije ili rješenja tog problema, koje ćemo ovdje navesti. *Toledot* u 2,4a, može se odnositi na ono što prethodi, na ono što slijedi ili na oboje.

⁶ Jeruzalemska Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

⁷ Usp. P. Joüon – T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Vol. II, Pontificio Istituto Biblico, Rim, 1996., § 143, c., 531.

2.1. *Toledot* u 2,4a u odnosu na 1,1 – 2,3

Pođemo li opet od hrvatskog prijevoda Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti, koja je podijeljena na naslove i podnaslove, zamjećujemo da su njezini prevoditelji i urednici shvatili kako se riječ *toledot* odnosi na prethodni tekst, to jest na prvi izvještaj o stvaranju (1,1 – 2,3).⁸ Prema tome bi rečenica “To je postanak (*toledot*) neba i zemlje, tako su stvarani”, bila zaključak prvog izvještaja o stvaranju. To izgleda sasvim logično i tomu ide u prilog upotreba istoga glagola stvarati (*bara*) kao i u Post 1,1.⁹ Isto tako, riječ *toledot* u povjesno-kritičkoj metodi smatra se tipičnim pojmom svećeničke predaje (P)¹⁰ kojoj se pripisuje izvještaj o stvaranju u 1,1 – 2,3, pa bi rečenica u 2,4a bila završetak tog izvještaja.

No ako je tomu tako, pojavljuje se jedan novi problem koji se tiče strukture Knjige Postanka. Naime, budući da se sljedeći *toledot* pojavljuje tek u 5,1 i jasno se odnosi na ono što slijedi, postavlja se pitanje što s tekstom u 2,4b-46. Ako se *toledot* u 2,4a ne odnosi na taj tekst, onda on nije obuhvaćen nijednim od deset *toledota* Knjige Postanka, čime taj pojam gubi jasnu ulogu u strukturiranju prve biblijske knjige.

2.2. *Toledot* u 2,4a u odnosu na 2,4-46

U obrazloženju tvrdnje da se *toledot* u 2,4a ne odnosi na prethodni tekst u Post 1,1 – 2,3, nego uvodi u tekst koji slijedi, iznosimo argumentaciju belgijskog bibličara J. – L. Ska.¹¹ On tvrdi da riječ *toledot* u Knjizi Postanka ima isto značenje u svim kontekstima, bilo da se odnosi na rodoslovlje, bilo na pripovijedanje događaja. Prema njemu sve rečenice u Knjizi Postanka u kojima se nalazi riječ *toledot* imaju introduktivnu ulogu, pa to vrijedi i za 2,4a. Naime, u svim slučajevima pojam *toledot* veže se uz ime roditelja, a daljnji tekst odnosi se na njegovo potomstvo i događaje u kojima

⁸ Isto postupaju i biblijski prijevodi na druge jezike. Navodimo neke primjere: *Sveto Pismo Stare in Nove zaveze, Ekumenska izdanja z novim prevodom nove zaveze*, Britanska biblična družba, Ljubljana, 1987.; *Die Bibel. Einheitsübersetzung*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1995.; *La Bibbia di Gerusalemme*, EDB, Bologna, 1999.; *The Holy Bible. New Revised Standard Version: Catholic Edition*, Catholic Bible Press a division of Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1993.

⁹ Usp. J. Blenkinsopp, *The Pentateuch*, 60.

¹⁰ Usp. A. Popović, *Od slike Božje do Božjeg sinovstva. Povezanost Staroga i Novoga zavjeta na primjeru egzegetsko-teološke analize odabranih svetopisamskih tekstova*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., 11-12, bilj. 1.

¹¹ Usp. J. – L. Ska, *Introduzione alla lettura del Pentateuco*, 31-33.

oni igraju glavnu ulogu. Tako, kad se govori o povijesti (*toledot*) Adamovoj, on se spominje kao roditelj, ali se dalje navode njegovi sinovi i ostali potomci. Drugim riječima, u uvodnoj se rečenici spominje ime roditelja, a u tekstu koji slijedi, govori se o onomu što se od njega rodilo, bilo da je riječ o jednostavnom nabranjanju potomstva, bilo o pripovijedanju određenih događaja.

Rečenica u 2,4a specifična je po tome što se u njoj ne navodi ime ljudskog roditelja, nego na mjestu roditelja iz kojeg se rodilo potomstvo stoji nebo i zemlja. Stoga daljnji tekst govori o onome što je nastalo od neba i zemlje. U tom smislu rečenica u 2,4a ne znači: "povijest nastanka (postanka) neba i zemlje" koja ja opisana u 1,1-2,3, nego "povijest onoga što je nastalo od neba i zemlje". Naime, ono što je nastalo od neba i zemlje jest svijet koji je opisan u 2,4-35, ili u tzv. drugom izvještaju o stvaranju.

Ovo objašnjenje ipak nije bez ikakvih poteškoća. Naime, premda je prihvatljivo da tekst koji slijedi nakon 2,4a govori o onom što je nastalo od zemlje (čovjek, biljke i životinje), ostaje nedorečeno što je nastalo od neba.¹² No, J.-L. Ska to pitanje ne postavlja, nego se bavi drugim, koje je upadnije i odnosi se opet na strukturu Knjige Postanka. Radi se o tome gdje u toj strukturi sada smjestiti tekst u 1,1 – 2,3. Što se tiče samoga sadržaja, Ska primjećuje da P 1,1 – 2,3 ne govori o rađanju/nastanku to jest *toledotu* svijeta, nego o njegovu stvaranju, a to je bitna razlika. Ono na što se odnosi *toledot*, pretpostavlja roditelja ili počelo od kojeg je nešto nastalo (u ovom slučaju zemlju), dok stvaranje pretpostavlja Stvoritelja.

Što se pak tiče uloge pojma *toledot* u strukturiranju knjige, u ovom slučaju možemo reći da se Knjiga Postanka sastoji od deset dijelova označenih spomenutim pojmom, a tekst u Post 1,1 – 2,3 ima uloga općega uvoda koji govori o stvaranju čitave stvorene stvarnosti. Ovo rješenje čini se prihvaljivijim od prethodnoga, ali postoji i treće, koje na neki način pomiruje i prvo i drugo.

2.3. *Toledot* u 2,4a u odnosu na 1,1 – 4,26

Budući da postoje argumenti koji idu u prilog i jednoj i drugoj gore navedenoj teoriji, iznosimo i kompromisno rješenje, koje sugerira bibličar J. Blenkinsopp.¹³ Prema njemu bi izričaj *toledot*

¹² Usp. J. Blenkinsopp, *The Pentateuch*, 60.

¹³ Usp. J. Blenkinsopp, *The Pentateuch*, 60; Vidi: također A. Popović, *Od slike Božje do Božjeg sinovstva*, 11-12., bilj. 1.

u 2,4a bio postavljen na to mjesto upravo za to da označi i svečani zaključak izvještaja o stvaranju neba i zemlje i istovremeno uvede u pripovijedanje o onomu što se potom dogodilo na zemlji. Taj prijelaz označen je i promijenjenim poretkom riječi u rečenici. Dok 2,4a glasi: To/ovo je toledot *neba i zemlje...*, u nastavku čitamo: "kad je Bog stvorio *zemlju i nebo*" (2,4b).¹⁴ Stavljajući u drugoj rečenici na prvo mjesto zemlju, biblijski pisac ističe kako se primarni sadržaj onoga što slijedi ne odnosi na nebo, nego na ono što se događa na zemlji.

Prihvatimo li ovu interpretaciju po kojoj prvi *toledot* u Knjizi Postanka ne stoji na početku, nego u središtu teksta 1,1 – 4,26, tada taj pojam ne gubi svoju ulogu u strukturiranju Knjige, nego je dodatno određuje. Naime, po svom položaju i 2,4a pojam *toledot* nema svrhu da podijeli, nego da ujedini različite dijelove Knjige, te služi kao svojevrsna kopča koja po zamisli svojih posljednjih redaktora ujedinjuje u jednu cjelinu tekstove koji su različiti i po sadržaju i po vremenu nastanka. Nadalje, to vrijedi ne samo za *toledot* u 2,4a nego i za sve ostale slučajeve. Naime, premda se počevši od svog drugog pojavljivanja u 5,1 svaki pojedini *toledot* odnosi na tekst koji mu slijedi, roditelj koji se spominje u uvodnoj rečenici, uvijek je spomenut i u prethodnom dijelu. Tako je *toledot* zapravo formula koja strukturalno ujedinjuje podrijetlo i potomstvo roditelja spomenutog u uvodnoj rečenici. Premda se literarno odnose na ono što slijedi, svi *toledoti* zapravo predstavljaju kopče koje međusobno spajaju slijed praotaačkih naraštaja od početka povijesti neba i zemlje. Stoga ćemo ovdje pojam *toledot* koji se nalazi u 2,4a primijeniti na čitav tekst 1,1 – 4,26.

2.4. Sadržaj teksta Post 1,1 – 4,26

Nakon što smo gore odredili opseg pojma *toledot* koje se pojavljuje u 2,4a i obuhvaća tekst od početka Knjige Postanka pa sve do drugog pojavljivanja toga pojma u 5,1, s ukupno stotinu šest redaka teksta, sada nam je moguće evidentirati i njegov sadržaj. Radi preglednosti možemo ga podijeliti na tri glavna dijela.

1. Stvaranje neba i zemlje (1,1-2,3)
2. Čovjek smješten i istjeran iz rajskog vrta Edena (2,4-3,25)
3. Adamovi i Evini sinovi (4,1-25)

¹⁴ Ta inverzija nažalost nije očita u hrvatskom prijevodu u izdanju Kršćanske sadašnjosti.

Prva četiri poglavlja Knjige Postanka mogu se, naravno, podijeliti i na druge načine. No, navedena trodijelna podjela pomaže nam uočiti kojim se događajima pridaje najviše pažnje. Naime, dok prvi i treći dio ugrubo obuhvaćaju po jedno poglavlje, središnji dio, koji govori o Edenu obuhvaća dva.

Prvi dio govori općenito o stvaranju svijeta u šest dana sa sedmim danom počinka, dok se središnji dio usredotočuje na jedan komadić zemlje. Zanimljivo je primijetiti da je čovjek- muškarac stvoren prije i izvan Edena, ali se u njemu događaju najvažniji događaji za sudbinu ljudskog roda. Tek u Edenu su stvorene životinje, te na koncu žena, kojom stvaranje čovjeka zapravo doseže svoju puninu.

No u Edenu se dogodio i prvi čovjekov grijeh neposlušnosti Bogu, te je iz njega istjeran. Tako ta relativno kratka epizoda čovjekova boravka u rajskom vrtu obuhvaća najviše prostora u tekstu prvoga biblijskog *toledota*.

Treći dio govori o trojici Adamovih i Evinih sinova, Kajinu, Abelu i Šetu, koji su svi začeti i rođeni izvan rajskoga vrta. U ovom dijelu središnji događaj odnosi se na Kajinovo bratoubojstvo, te se treći Adamov i Evin sin Šet rađa tek nakon Abelove nasilne smrti. Pošto su tako navedena sva tri Adamova sina kao i njihovi potomci, najprije Kajinovi u 4,17-22, a potom jedini Šetov sin Enoš u 4,26, završava prvi *toledot*. Tek kasnije, u drugom *toledotu*, doznajemo da je Adam imao i drugih sinova i kćeri (usp. 5,4).

Zaključna rečenica "Tada se počelo zazivati ime Jahvino" (4,26) čini se pomalo neobičnom, budući da se to ime spominje i prije, a posebno je značajan Evin usklik prigodom rođenja njezina prvog sina Kajina: "Muško sam čudo stekla pomoću Jahve" (4,1). No, izričito povezivanje šovanja Jahve sa Šetovim potomstvom čini se važnim u perspektivi daljnjih događaja koji dovode do općeg potopa u kojem će preživjeti samo jedan Šetov potomak sa svojom obitelji.

3. KNJIGA ADAMOVA TOLEDOTA (5,1 – 6,8)

Drugi *toledot* u Knjizi Postanka u odnosu na sve ostale poseban je po svojoj formulaciji. Dok se u svim drugim slučajevima govori "ovo je *toledot*", u 5,1 kaže se "ovo je *knjiga* Adamova *toledota*". Ne govori se dakle samo o *toledotu* nego o knjizi u kojoj su zapisana imena Adamovih potomaka. Stoga se ta "knjiga Adamova *toledota*" u širem smislu može odnositi na čitav ostatak Knjige Postanka (5,1

– 50,26), jer svi daljnji ljudski naraštaji potječu od Adama i njegovih sinova i kćeri.

U svakom slučaju, opseg Adamova *toledota* u strukturi Knjige Postanka jasno je omeđen pojavljivanjem sljedećeg *toledota* u 6,9, gdje se poblize govori o Noi, ocu poslijepotopnog čovječanstva. Tako Adamov *toledot* obuhvaća čitavo peto poglavlje, koje ima trideset dva retka uz prvih osam redaka šestoga poglavlja. To je ukupno četrdeset redaka teksta koji se sadržajno mogu podijeliti na dva dijela. Prvi dio (5,1-32) donosi rodoslovlje od Adama do Noinih sinova, a drugi (6,1-8) izvještaj o pokvarenosti ljudi koja je na koncu dovela do potopa u kojem su spašeni samo Noa i njegova obitelj, ili, drugim riječima, njegov *toledot*.

U uvodnoj rečenici knjiga Adamova *toledota* referira se na Božje stvaranje čovjeka na svoju sliku kao muško i žensko, koje je obdario blagoslovom (1,27-28). Taj blagoslov ponajprije se očituje u plodnosti,¹⁵ to jest u sposobnosti rađanja, pa je i najveći dio teksta posvećen Adamovom potomstvu. No, valja uočiti da je rodoslovlje koje slijedi navedeno samo u pravocrtnoj liniji od Adama preko njegova sina Šeta. Premda iz prethodnih poglavlja znamo imena još dvojice Adamovih sinova, ni oni ni njihovi potomci ne nabrajaju se na ovom popisu. Abel kojega je ubio njegov brat Kajin, zapravo nije ni imao potomstva, a Kajinovo potomstvo navedeno je prethodno u 4,17-24. Osim toga, u 5,4 stoji: “Po rođenju Šetovu Adam je živio osam stotina godina, te mu se rodilo još sinova i kćeri.” No, kako smo već primijetili, rodoslovlje u 5,3-32 reducira se samo na jednu rodoslovnju crtu, a to je ona koja dovodi do Noe, oca poslijepotopnog čovječanstva. Stoga se u čitavom tekstu uz napomenu da su nabrojani likovi imali još sinova i kćeri, lateralna rodoslovlja ispuštaju, i navodi se samo izravni slijed otaca i sinova od Adama do Noe i njegovih sinova. Taj slijed izgleda ovako:

1. Adam; 2. Šet; 3. Enoš; 4. Kenan; 5. Mahalalel; 6. Jered; 7. Henok; 8. Metušalah; 9. Lamek; 10. Noa; 11. Noini sinovi Šem, Ham i Jafet.

U navedenom nizu osim navođenja godina života, neke posebne informacije vezane su samo uz dva člana rodoslovlja. To su sedmi član rodoslovlja Henok, koji je živio trista šezdeset pet godina, što je očita aluzija na sunčev kalendar i deseti član naraštaja Noa.

Za Henoka je rečeno da je “hodio s Bogom, potom iščeznu; Bog ga uze” (5, 24), što je dovoljan podatak za razvoj kasnije bogate henokovske apokaliptične literature koja govori o Henokovim

¹⁵ A. Popović, *Od slike Božje do Božjeg sinovstva*, 56-58.

nebeskim putovanjima, a Noa je po riječima svoga oca Lameka naviješten kao onaj koji "će nam pribavljati, u trudu i naporu naših ruku, utjehu iz zemlje koju je Bog prokleo" (5,29). Budući da je biblijski tekst više zainteresiran za povijest zemlje negoli neba, tako se u Bibliji dalje pridaje neusporedivo više pažnje Noi nego Henoku.

Adamovo rodoslovlje u 5,3-32 završava informacijom o rođenju trojice Noinih sinova, Šema, Hama i Jafeta, pa se tu nabranjanje rodoslovlja zaustavlja da bi se dalo prostora opisu općeg potopa u kojem je spašen samo Noa sa svojom obitelji.

Međutim, prije opisa samoga potopa nalazi se zagonetni odlomak koji govori o općenju Božjih sinova s ljudskim kćerima iz čega su se rodili divovski Nefili. Kako god tumačili taj tekst, iz konteksta je jasno da on na tome mjestu stoji u svrhu isticanja pokvarenosti koja se raširila po zemlji, a što je Boga dovelo do namisli da uništi sve što je stvorio. Kako će se dalje vidjeti, preživjet će samo Noa i oni koji su s njime ušli u korablju. Ti događaji opisani su detaljno u tekstu koji je obuhvaćen sljedećim *toledotom* (6,9), ali su u knjizi Adamova roda već unaprijed donesene važne informacije za razumijevanje daljnjeg tijeka ljudske povijesti.

4. NOIN TOLEDOT (6,9 – 9,29)

Toledot vezan uz Noino ime proteže se od 6,9 do 9,29 te time zauzima nešto manje od četiri poglavlja Knjige Postanka, s ukupno osamdeset devet redaka teksta. U središtu ovoga dijela Knjige Postanka stoji opis općeg potopa, te se riječ *toledot* ovaj put više odnosi na događaje negoli na rodoslovlje. Ipak, uvodni i zaključni pasus tvore inkluziju u kojoj se spominju trojica Noinih sinova. U 6,10 navodi se "Tri su se sina rodila Noi: Šem, Ham i Jafet", premda nam je ta informacija poznata već iz 5,32, a nakon potopa i poslijepotopnog blagoslova opet se ponavljaju imena Noinih sinova (6,18) da bi se istaknulo kako se iz njih razgranao čitav svijet.

Potom Noin *toledot* završava epizodom o njegovu pijanstvu i reakciji njegovih sinova (9,18-27), koja zapravo služi za to da se izdiferencira njihova daljnja uloga u biblijskoj povijesti. Ham, praotac Kanaanaca, bit će proklet jer je oca vidio gola, dok će Šem i Jafet primiti blagoslov, u kojem Šem, iz čije će se linije roditi Abraham, ipak ima prvenstvo.

Nakon potopa Noa je živio još trista i pedeset godina, a ukupno devet stotina i pedeset, te podatkom o njegovoj smrti završava i *toledot* vezan uz njegovo ime.

5. TOLEDOT NOINIH SINOVA (10,1 – 11,9)

Ovaj *toledot* obuhvaća tekst 10,1 – 11,9, s ukupno četrdeset i jednim retkom i može se podijeliti na dva jasno razgraničena dijela. U prvom (10,1-32) se donosi rodoslovlje Noinih sinova Jafeta, Hama i Šema, a u drugom (11,1-9) imamo priču o babilonskom gradu i tornju.

Svrha rodoslovlja Jafeta, Hama i Šema jest opisati napučivanje zemlje, budući da se prema već prethodno donesenoj informaciji od njih razgranao čitav svijet (usp. 9,19). Znakovito je da poredak rodoslovlja ne slijedi red počevši od najstarijeg sina Šema. Najprije se navodi Jafetovo potomstvo, potom Hamovo, a tek onda Šemovo. Međutim, time se Šemu ne daje manja važnost, nego upravo suprotno. Jafetovo i Hamovo rodoslovlje ostaju lateralna rodoslovlja, dok se daljni tijek povijesti usredotočuje na Šema, koji je nositelj sljedećeg *toledota* u 11,10.

Za razliku od rodoslovlja u 5,3-32, koje ide od Adama do Noe u pravocrtnoj liniji, *toledot* Noinih sinova nabroja svu njihovu djecu, i tek se u drugom naraštaju reducira na jednog potomka ili nekoliko važnijih potomaka. Tako je nabrojeno sedam Jafetovih sinova, a od njih sedam nabrajaju se samo potomci njegova prvorođenca Gomera, koji je imao tri sina, te četvrtog sina Javana, koji je imao četiri sina.

Hamovo je rodoslovlje brojnije. On sam imao je četiri sina čija su imena: Kuš, Misrajim, Put i Kanaan, a dalje se navode sinovi Kušovi, Misrajimovi i Kanaanovi, dok se Putovo potomstvo bez ikakva objašnjenja ne navodi. Logično je pretpostaviti da nije imao potomstva, ali tekst o tome jednostavno šuti.

Konačno se navode i sinovi Šema (10,21), koji se identificira kao praotac svih sinova Eberovih i stariji brat Jafetov. On je imao pet sinova. To su Elam, Ašur, Arpakšad, Lud i Aram, ali se dalje navode samo potomci Aramovi: Us, Hul, Geter i Maš te Arpakšadov sin Šelah. Potom se navodi Šelin sin Eber, koji je imao dva sina: Pelega i Joktana. U daljnjem tijeku rodoslovlja nabrajaju se samo Joktanovi potomci, no poslije se ustanovljuje da oni predstavljaju lateralnu rodoslovnju liniju koja više ne će biti u središtu zanimanja. S druge strane, Pelegovi se potomci u ovom rodoslovlju ne navode,

ali se njegov sin Reu (usp. 11, 18-19) pojavljuje u sljedećem *toledotu*, koji se odnosi na Šemove potomke.

Između dva teksta koji donose rodoslovlje trojice Noinih sinova (Jafetovo, Hamovo i Šemovo u 10,1-32 te opet Šemovo u 11,10-32), zgodno je smještena priča o babilonskom gradu i tornju, koja na pučki način obrazlaže raznolikost naroda i jezika na zemlji.¹⁶ Premda ta priča ima negativan prizvuk s obzirom na odnos ljudi i Boga, završna rečenica, "odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlji", prikladan je zaključak *toledota* Noinih sinova od kojih se razvilo čitavo poslijepotopno čovječanstvo.

6. ŠEMOV TOLEDOT (11,10-26)

Šemov *toledot* obuhvaća tekst 11,10-26, što nije ni jedno cijelo poglavlje Knjige Postanka. Radi se o samo 16 redaka teksta, koji donosi rodoslovlje od Šema do Teraha i njegove trojice sinova, Abrama, Nahora i Harana. Stil rodoslovlja sličan je onom u 5,1-32. Navodi se ime oca i sina u pravocrtnoj liniji, uz usputni podatak kako je dotični imao još sinova i kćeri. Slijed rodoslovlja broji deset naraštaja i izgleda ovako:

1. Šem; 2. Arpakšad; 3. Šelah; 4. Eber; 5. Peleg; 6. Reu; 7. Serug; 8. Nahor; 9. Terah; 10. Abram, Nahor i Haran.

Za razliku od rodoslovlja Adamovih sinova u 5,1-32, uz sedmog člana rodoslovlja (koji u nizu od Adama postaje sedamnaesti) nije povezan nikakav značajan podatak. No, kao i u Adamovu rodoslovlju, deseti član rodoslovlja postaje glavni lik daljnje povijesti. To je u ovom slučaju Abra(ha)m, jedan od trojice Terahovih sinova. On je glavni predstavnik Terahova *toledota*, koji počinje u 11,27, a popis Šemovih potomaka očito služi tomu da jednostavno poveže slijed naraštaja od Šema do Abrahama.

7. TERAHOV TOLEDOT (11,27 – 25,11)

S Terahovim *toledotom* započinje druga pentada Knjige Postanka ili biblijska povijest koja govori o počecima izabranog

¹⁶ Za drukčiju, političko-socijalnu, interpretaciju toga odlomka vidi: J. – L. Ska, *Una città e una torre (Gen 11,1-9)*, u: isti, *Il libro sigillato e il libro aperto*, EDB, Bologna, 2005., 255-277. Hrvatski prijevod J. – L. Ska, *Grad i kula*, u: Služba Božja, 49 (2009.), 4, 380-400.

naroda, za razliku od biblijske prapovijesti koja govori o počecima svega čovječanstva. Ovdje se sve više primjećuje redukcionizam u rodoslovljima, kojima je krajnji cilj opisati formiranje izabranog naroda koji je nastao od dvanaest Jakovljevih sinova. Terahov *toledot* u tom smislu ima tranzicijsku vrijednost prelaska s opće na partikularnu povijest. *Toledot* povezan s njegovim imenom proteže se od 11,27 do 25,11, što je više od trinaest poglavlja s ukupno tristotine sedamdeset sedam redaka teksta. Ovdje nećemo ulaziti u detaljni opis sadržaja ovog velikog *toledota*, nego istaknuti samo dva njegova dijela.

Prvi, znatno kraći dio (11,27-32) zapravo funkcionira kao uvod u kojem se ukratko navode Terahovi potomci prvog i drugog naraštaja, da bi se u drugom (12,1 – 25,11) pripovijedala Abrahamova povijest od Božjeg poziva da izađe iz očinske zemlje pa sve do njegove smrti i pokopa.

Među Terahovim potomcima nabrajaju se njegovi sinovi Abram, Nahor i Haran, te Haranov sin Lot, jedini Terahov unuk koji mu se rodio za života. Spominju se i Haranove kćeri Milka i Jiska. Milka se udala za svoga strica Nahora, a o Jiski više ne znamo ništa. Abram se također oženio Sar(aj)om za koju poslije saznajemo da mu je polusestra po ocu (usp. 20,12), ali se u kratkom uvodnom odlomku (11,27-32) ne govori o drugim Terahovim muškim i ženskim potomcima. Rodoslovlje se koncentrira na Abrama, Saru i Lota koji su pošli s Terahom u kanaansku zemlju, ali je Terah umro na putu, dok su bili u Haranu.

U drugom dijelu (12,1-25,11), kako smo već primijetili, središnji lik je Abram, kojemu Bog poslije mijenja ime u Abraham (17,5) i na čudesan način dobiva od svoje žene Sare, koja je bila nerotkinja, sina Izaka. Ostali Abrahamovi potomci, koje je dobio s drugim ženama, postaju predstavnici lateralnih rodoslovnih linija. Ipak među njima posebno mjesto zauzima Jišmael, sin Sarine sluškinje Hagare, koji postaje nositelj sljedećeg od četiri preostala *toledota* u ovom dijelu Knjige Postanka.

8. TOLEDOT ABRAHAMOVA SINA JIŠMAELA (25,12-18)

Toledot povezan s imenom Abrahamova sina Jišmaela, kojeg mu je rodila Sarina sluškinja Hagara, obuhvaća samo sedam redaka teksta 25,12-18, te je tako najkraći od deset dijelova Knjige Postanka. U njemu se nabroja samo dvanaest Jišmaelovih sinova, od kojih se razvilo dvanaest plemena (rr. 13-16). Potom se spominje

Jišmaelova dob u trenutku smrti i geografska rasprostranjenost njegovih potomaka “od Havile do Šura, koji je na istok Egiptu idući prema Ašuru” (r. 18a).

Posljednjom rečenicom ovog dijela “Nastaniše se nasuprot svojoj braći” (r. 18b) kao da se izriče oproštaj s ovom granom Abrahamova roda. Nabranje Jišmaelovih sinova smješteno je između izvještaja o Abrahamovoj smrti (25, 5-11) i povijesti Izaka i njegova potomstva. Jišmael se, naime, pojavljuje zajedno sa svojim mlađim bratom Izakom na ukopu svoga oca. Ističe se kako su obojica pokopala svoga oca Abrahama u spilji Makpeli (usp. 25, 9), ali nakon što su nabrojani Jišmaelovi potomci umire i on te se u daljnjoj povijesti Knjige Postanka tek sporadično spominju neki članovi njegova potomstva.

Tako se u 28,9 pojavljuje Jišmaelova kći Mahalata, opisana kao sestra Jišmaelova prvenca Nabajota, kojom se oženio Jakovljev sin Ezav, pošto je uvidio koliko su njegove žene Kanaanke mrske njegovim roditeljima (usp. 26,35; 27,46; 28,8). Isto tako, Jakovljeva sina Josipa njegova su braća prodala Jišmaelcima koji su kao trgovci išli u Egipat (usp. 37, 25-28; 39,1). Drugim riječima, Jišmaelovi potomci spominju se u Knjizi Postanka tek onoliko koliko imaju uloge u povijesti potomstva njegova brata Izaka.

9. TOLEDOT ABRAHAMOVA SINA IZAKA (25,19 – 35,29)

Ovaj *toledot* obuhvaća tekst 25,19 – 35,29. Radi se o deset i pol poglavlja, s ukupno tristo trideset jednim retkom teksta. Već taj statistički podatak pokazuje koliko se više prostora posvećuje povijesti potomstva Abrahamova sina Izaka u odnosu na potomstvo Abrahamova sina Jišmaela. Riječ je o omjeru oko 47/1 u korist Izaka.

Budući da pojam *toledot* u naslovu uvijek nosi ime roditelja, a tekst se koncentrira na njegove potomke, tako se i ovdje u Izakovu slučaju, veći dio pripovijedanja odnosi na Izakove sinove Ezava i Jakova, s time da se prvenstvo daje mlađemu sinu Jakovu. Izakov *toledot* počinje rođenjem i mladošću njegove dvojice sinova blizana, od kojih je prvi rođen Ezav. Međutim, nakon što je Ezav prodao svoje prvorodstvo, i Jakov mu preoteo očev blagoslov, pripovijeda se uglavnom o Jakovljevoj povijesti te imamo izvještaj o rođenju svih njegovih dvanaest sinova koje su mu rodile njegove žene Lea i Rahela, te njihove sluškinje Zilpa (Leina) i Bilha (Rahelina).

Tako Izakov *toledot* zapravo završava nabranjem dvanaestorice Jakovljevih sinova i izvještajem o Izakovoj smrti. Pokopali su ga obojica njegovih, u međuvremenu izmirenih sinova (usp. 33,1-17), Ezav i Jakov, pri čemu je očita paralela s Abrahamovim pokopom, gdje se također pojavljuju dva Abrahamova sina "suparnika", Izak i Jišmael (usp. 25,9). Ista podudarnost nalazi se i u sljedećem *toledotu*, u kojem se nabranja Ezavovo potomstvo, koje se, kao i Jišmaelovo, potom povlači u drugi plan biblijske povijesti.

10. EZAVOV TOLEDOT (36,1 – 37,1)

"*Toledot* Ezava, koji se zvao i Edom" (36,1) obuhvaća tekst 36,1 – 37,1. To je čitavo trideset šesto poglavlje Knjige Postanka sa četrdeset i tri retka teksta uz prvi redak sljedećeg poglavlja.

U ovom dijelu Knjige nalazimo zamršeno rodoslovlje Ezavovih potomaka. Prema sudu stručnjaka, radi se o različitim rodoslovnim predajama, koje konačni redaktor jednostavno nije mario uskladiti.¹⁷ Uz to, već na prvi pogled upada u oči ponavljanje naše ključne riječi *toledot* u 36,1 i 36,9. U oba slučaja ta se riječ odnosi na Ezavovo potomstvo. No važno je primijetiti kako se prvi put (36,1) sam Ezav naziva Edomom te se navode sinovi triju Ezavovih žena, Ade, Oholibame i Basemate, a drugi put (36,9; usp. također 36,43) naziva se "ocem Edoma" te se navodi razgranato rodoslovlje njegovih sinova s mnogim ponavljanjima.

Uz to se spominje i rodoslovlje Seira Horijca, koji ne pripada Ezavovu potomstvu, ali je vezan uz zemlju koju je Ezav nastanio. U tom podatku krije se i razlog navođenja Ezavova rodoslovlja. Naime, glavna svrha ovoga odlomka jest pokazati teritorijalnu razdjeljenost braće Jakova i Ezava, koja se spominje već u događaju njihova izmirenja kada je Ezav otišao u Seir (Post 33,16), dok se Jakov nastanio u kanaanskoj zemlji, u kojoj je boravio i njegov otac (usp. 37,1).¹⁸ Tako je Jakov, premda mlađi sin, postao očevim baštinikom, dok se Ezav sa svojim potomstvom raselio po drugim zemljama. Time je ispunjena riječ koju je Jahve rekao Rebeki dok je nosila blizance koji su se tukli u njezinoj utrobi (Usp. 25, 22-23), i obećanje koje je dao Jakovu u Betelu (usp. 28,13). U svakom slučaju, premda nema izvještaja o Ezavovoj smrti, kako je običaj u

¹⁷ Usp. E. R. Brown – J. A. Fitzmyer – R. E. Murphy (uredili), *The New Jerome Biblical Commentary*, Geoffrey Chapman, New Jersey, 2000., 36.

¹⁸ J. Blenkinsopp, *The Pentateuch*, 106.

ostalim rodoslovljima, on se više ne pojavljuje u biblijskoj povijesti. Ipak Edomci, njegovi potomci, u odnosu na druge strance imaju privilegirani status, izražen u Pnz 23,8a: "Nemoj prezirati Edom, jer je on brat tvoj." No, njihova uloga u biblijskoj povijesti ipak je sporedna, jednako kao i uloga Jišmaelaca u odnosu na potomstvo Abrahamova sina Izaka.

11. JAKOVLJEV *TOLEDOT* (37,2 – 50,26)

Ovaj posljednji *toledot* proteže se od 37, 2 pa sve do kraja Knjige Postanka (50, 26). To je ukupno gotovo četrnaest poglavlja, sa četrismo četrdeset osam redaka teksta. U središtu pripovijedanja je dvanaest Jakovljevih sinova, a među njima Josip, kojega su braća prodala u Egipat. Svrha čitavog pripovijedanja koje završava svojevrsnim hepiendom napete priče o prodaji rođenoga brata, otkriva se u sljedećoj knjizi Petoknjžja, to jest Knjizi Izlaska.¹⁹ Prodaja Josipa u Egipat i njegove zgrade koje su završile time da je postao prvi čovjek do faraona, imaju, naime, svrhu opisati kako su njegova braća zbog gladi koja je zavladała došla u Egipat tražiti kruha. Na koncu je, kad se nakon jedne gotovo dramske igre Josip očitovao svojoj braći, u Egipat došao i njihov otac Jakov. Pri koncu Knjige Postanka govori se upravo o Jakovljevoj, a onda i Josipovoj smrti, da bi Knjiga Izlaska započela "imenima Izraelovih sinova koji su s Jakovom sišli u Egipat" (Izl 1,1). No prije svoje smrti Jakov je učinio nešto čime se njegov *toledot* razlikuje od svih ostalih. Naime, podijelio je blagoslov svoj dvanaestorici svojih sinova (usp. 49,1-28). Premda je svaki od njih primio svoj blagoslov, koji nije isključivao ni prijekore zbog određenih njihovih loših postupaka, ističe se upravo to da su bez iznimke blagoslovljena sva dvanaestorica njegovih sinova. Tako u Jakovljevu *toledotu*, više nema lateralnih rodoslovlja. Dvanaestorica njegovih sinova rodozačetnici su dvanaest Izraelovih plemena koji tvore jedan narod, o kojem praktički govori čitav ostatak Biblije. Tako Knjiga Postanka počinje stvaranjem neba i zemlje i njihovim *toledotom*, to jest čitavim čovječanstvom, da bi se zaključila *toledotom* Jakovljevim, to jest rođenjem Božjega izabranog naroda.²⁰ Ovdje nismo ulazili u detaljni opis svih četrnaest poglavlja u kojima se o

¹⁹ Usp. B. G. Boschi, *Genesi. Commento esegetico e teologico*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 2007., 367.

²⁰ Usp. D. Krochmalnik, *Schriftauslegung. Das Buch Genesis in Judentum*, Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart, 2001., 85.

tome govori, no već i sama statistička činjenica pokazuje da je sve usmjereno rođenju – izabranju – i životu tog naroda.

12. ZAKLJUČNE MISLI

Neke zaključke već smo anticipirali u prethodnom podnaslovu, budući da je Jakovljević *toledot* zapravo zaključak čitave toledotske strukture Knjige Postanka. U završnim pasusima Knjige Postanka, pogotovo u gl. 49 vidimo, naime, kako je čitav slijed naraštaja od stvaranja čovjeka bio usmjeren prema formiranju naroda nastalog od dvanaest Jakovljevićevih sinova.

No, evidentiranje opsega pojedinih *toledota* izvlači na površinu još neke praotaačke likove, čija važnost za teološku poruku Knjige Postanka nije ništa manja od Jakovljeve. Ovdje ćemo stoga najprije na jednome mjestu prikazati slijed *toledata* Knjige Postanka, i to poredanih po njihovu opsegu, to jest po broju redaka počevši od većeg prema manjem, uz napomenu o glavnom liku ili likovima koji se u njima spominju.

1. Jakovljević *toledot* (37,2 – 50,26) – 448 redaka – (glavni lik: Josip i ostali Jakovljevićevi sinovi)

2. Terahov *toledot* (11,27 – 25,11) – 377 redaka – (glavni lik: Abraham)

3. Izakov *toledot* (25,12 – 35,29) – 331 redak – (glavni lik: Jakov)

4. *Toledot* neba i zemlje (1,1 – 2,4 – 4,26) – 106 redaka – (glavni lik: čovjek – Adam)

5. Noin *toledot* (6,9 – 9,29) – 82 retka – (glavni lik: Noa)

6. Ezavov *toledot* (36,1 – 37,1) – 43 retka – (popis Ezavovih potomaka)

7. *Toledot* Noinih sinova (10,1 – 11,9) – 41 redak – (popis potomaka Noinih sinova Jafeta, Hama i Šema).

8. Adamov *toledot* (5,1 – 6,8) – 40 redaka – (popis potomaka Adamova sina Šeta)

9. Šemov *toledot* (11,10-26) – 16 redaka – (popis Šemovih potomaka do Abrahama)

10. Jišmaelov *toledot* (25,12-18) – 7 redaka – (popis Jišmaelovih potomaka).

Iz donesenog poretka možemo zaključiti da je opseg pojedinog *toledota* uvjetovan prije svega literarnom upotrebom tog pojma. Kad se pojam *toledot* odnosi na pripovijedanje događaja, onda je opseg teksta koji obuhvaća veći negoli kad se odnosi samo na

određeni rodoslovni popis. Međutim, dužina tekstova pojedinog *toledota* govori i o važnosti likova o kojima se u njima govori. U tom smislu na osnovi onoga što smo dosad izložili možemo evidentirati sljedeća četiri ključna lika kojima Knjiga Postanka posvećuje najviše pažnje. Dva pripadaju biblijskoj prapovijesti ili prvoj i kraćoj toledotskoj pentadi, a dva drugoj, to jest biblijskoj povijesti koja počinje Abrahamovim *toledotom*. U ovom potonjem dijelu to su Jakov i Abraham, a u prethodnom Adam i Noa.

Premda po statističkim podacima najveći opseg ima Jakovljevi *toledot*, čiji je glavni lik njegov sin Josip, a potom slijedi Terahov *toledot*, čiji je glavni lik Abraham, najviše pažnje ipak se posvećuje samom Jakovu. Naime, on je glavni lik Izakova *toledota*, kao što je i Abraham Terahova. Međutim, dok Abraham na kraju Terahova *toledota* umire i biva pokopan (usp. 25, 5-11) te se više ne pojavljuje na sceni, Jakov umire tek pri kraju teksta posvećenog povijesti njegova sina Josipa, i to pošto je blagoslovio svu dvanaesticu svojih sinova (usp. 49,1-33). Tako on među likovima Knjige Postanka zauzima najviše prostora, a time po našem mišljenju i važnosti.

Lik koji ga slijedi u istom smislu, jest Abraham. On je po Božjem obećanju postao otac mnogih naroda. No najvažniji od svih njegovih potomaka jest njegov sin Izak, otac Jakova od kojeg se rodilo dvanaest rodozačetnika, dvanaest izraelskih plemena, te se Jakovljevi potomci rado nazivaju potomstvom Abrahamovim (usp. npr. Iv 8, 33).

Druga dva lika, Adam i Noa, pripadaju onom dijelu Knjige Postanka koji govori o početcima čitava čovječanstva. Oni u početcima ljudskog roda imaju jedinstvenu ulogu, koja se na neki način može usporediti s ulogom koju imaju Jakov i Abraham u početcima izabranog naroda. Adam je apsolutno prvi čovjek na početku ljudske povijesti. No čitav sadašnji ljudski rod ne vuče svoje podrijetlo od svih Adamovih sinova, nego jedino iz one rodoslovne linije (to jest Šetove) iz koje se rodio Noa, otac poslijepotopnog čovječanstva. Ostali potomci Adamovih sinova uništeni su u općem potopu. Ipak, jednako kao što se Jakovljevi potomci nazivaju djecom Abrahamovom, tako se i Noino potomstvo rado naziva Adamovim.

Na koncu, možemo zaključiti s još jednom usporedbom između ta dva para biblijskih likova. Naime, kako je Bog, nakon što se Adamovo potomstvo iskvarilo, povjerio Noi korabljju kao sredstvo spasenja za njega i njegove sinove, te za očuvanje svakog života na zemlji, tako je među Abrahamovim potomcima domu Jakovljevu povjerena riječ spasenja za sve narode.

U svakom slučaju, struktura Knjige Postanka utemeljena na upotrebi pojma *toledot* nema poput poglavlja i redaka samo tehničku vrijednost podjele prve biblijske knjige na određene literarne cjeline radi lakšeg snalaženja u tekstu, nego nam svojim opsegom pomaže i vrjednovanju s obzirom na važnost i ulogu pojedinih likova i događaja koji su u njima opisani.

SCOPE AND CONTENT OF TERM TOLEDOT IN THE BOOK OF GENESIS

Summary

In this article the author starts from a generally accepted view that the Hebrew term *toledot* is an essential element that structures the book of Genesis and divides it into ten units. After clarifying the meaning of the term *toledot*, the author presents the scope and summary of a particular part of the book covered by the term. Then he records which parts of the book contain the greatest quantity of text, which also implies the biblical-theological importance of the characters dealt with there.

The final result shows that most attention is paid to four biblical characters in the following order: Jacob, Abraham, Adam and Noah. The last two belong to biblical prehistory and the whole mankind originated from them, and the other two, Jacob and Abraham, stand at the beginnings of the history of Israel as God's chosen people that all the remaining part of the Old Testament speaks about.

Key words: toledot, book of Genesis, creation, genealogy, Jacob, Abraham, Adam, Noah.